

ЧАҢҢЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛӨДӨ

СЭКП Якут обкомунуң, Якут АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

«К Ы Ы М»

солун бөгүн бисте аалдап келген

ОДУНГАН ОРАН

А. П. ОВЧИННИКОВА,

Якут АССР-ниң Дээди

Советиниң Президиумунуң Даргазы.

Россия империязының эң-не кыдыг-кызыгаар булуңу — Якутия чэриби вентиниң эгезинде экономика болгаш культура талазы-биле аажок хожудангай чер турган. Төптен төпкөүрүрүк, караңгы-будурулук оран боорга, энү «ажык кара-жык» деп чарымчыг кылдыр адап турган. Маңа декабристерден эгезиш, В. И. Ленинниң нады ажылдап чоразан большевик эштери шөлүттүрүп чоразан.

1917 чылга чедир бугу чурттанчы чоңуң 20 хуузу бөлүп турган байлар оңдор-белчирлик черин. 40 хуузу ээлеп, аңаа ладьыларга малың кадартып ап турган. Яды-түрөгү 15 муң тараачыннар мал-даа, чер-даа чоң, безин боттарының кирер өө чоң, бай кижилерге халечиктеп чоразанар.

Чүгө Октябрь революциясы якуттарны дарладан хостап, аас-кеңиниң амьдыралче оруту айтып берген. Якутияга Совет эрге-чагырга 1918 чылда тургустунган. Соңгу чүктүң улустарының аңгы талазы-биле угаан-медерелин оттурарына орус революционерлар, ылаңгы Е. М. Ярославский, Г. И. Петровский, Г. К. Ордоникидзе баштаан шөлүттүргөн большевиктер улуг ролду ойнозан. Олар Якутияга Совет эрге-чагырганы тургузарына иденпейлик киришкен.

Улуг Ленинниң дузазы-биле якуттар төгүдө бир дугаар күрүнө эрге-чагырганы боттарының хаалуга алган. 1922 чылдын апрель 27-де Якут Автономнуг Совет Социалисттик Республика тургустунган.

Коммунисттик партияның болгаш Совет чазактың ленинч национал политиказының, аны-дуңма совет улустарының доктаамал дузазының ачызында экономика база культура талазы-биле аажок хожудангай чоруктан ыска үенчү иштинде адырлып, сайыраңгай даг-тывыш үлөттүрүп, бедик механикастаттынган транспорттук база нөдөз аныл-агылгыч, чечектелип оран, культурулук республика апарган.

Якут АССР-ниң үлөттүрү, ылаңгы даг-тывыш үлөттүрү, бугу чурттуң күженишиниң ачызында амы үенчү сайыраңгай техниказы-биле чөспөлүгөн. Даг-тывыш үлөттүрү алмазты, алдыңны, ак-корулчулукту, слюдазы болгаш өске-даа үнелгил эртинелери Төрзөн чуртка өргүп турар.

Якут чериниң байлаа элбик. Геологтар республиканың девискэринде дыка хөй шинчилел амьдыралын ылып турар. Сөөлгү чылдарда Якутияда дыка хөй чайгаар бүтин газ ты-ылган болгаш ону улус амыл-агылынга амылган эгезден. Эң ылаңгы Мунуу Якутияда назымал байлактар аажок хөй. Ында эки шынарлыг хөмүр-даштын, демір рудазының, апаттериниң курлавыры тывылган.

Ынчангаш Мунуу Якутия хөмүр-даш комплекзин тудуу, демір-орукту өлчө шөйерин шийитилген. Ол БАМ-Тында-Бер-нажит демір-орукун дамчытыр Сибириниң болгаш Байкал-Амурнуң демір-орук магистралы-биле тудушкан турар умжур-лук. Ук демір-орукту тудуу көңүл дүргөн чоруп турар. Орун тудугулары Бернажит чедир берген салырын хуусаа бетинде күүсеткен.

Даг-тывыш үлөттүрүңүң шалпың хөгжүлдэзи-биле чер-гелештир, республикада тудуу индустриязының (цемент заводу, улуг панельдерден болгаш блоктардан баныч тудуу, демір-бетон кылыглар, керамзит заводтары болгаш өске-даа) базазы хөгжүп, энергетиканың, ылаңгы болбаазырадылгының, ашы-чөпнүң, ээтиниң, сүттүң болгаш будуурулугун өске-даа адырлары сайыраан.

Шаанда чурттакчы чоңуң 85 хуузу нөдөз амыл-агыга хаара туттунган болгаш колдуунада нөдөз амыл-агың продуктулары будуруп турган. Ам болза, республиканың будуруп турары нийти продукциязын 80 хуузу үлөттүрү продукциясы ээлеп турар. Үлөттүрүңүң хөгжүлдэзи-биле чергелештир чаа-чаа хөмүр-даш, ажылын суурлар кестүп налгилген. Совет эрге-чагырга чылдарында Алдан, Мирный, Ленск, Вилюйск болгаш 60 ажы амылчың суурлар тартуунган.

Республиканың найсымалы база өскөн. Якутск үндэзилет-тингенден бээр 285 чыл болган, ол 1917 чылга чедир 73 муң, а амы үдө, чоң-кавыгында суурларны санааска, 150 муң чурттанчылыг аларган. Якутск амы үдө чурттарыңга таарымчалыг бүгү-ле чүүдөр-биле хандырылган хөй назт ба-жымчалыг, агаар хөрай апарган.

Нөдөз амыл-агыда хаарың чаартылганыр болгулаан. Ында эм 62 совхозтар, дуржугла-будурулугуң, эртеминиң болгаш дузалалдык амыл-агылары бар. Ол амыл-агылар муң-муң тракторлар, автомашиналар болгаш нөдөзүң өске-даа техниказы-биле чөспөлүгөн.

Бистиниң ада-өгбөлөрүниңиң кылып чоразы мал амыл-агы хөгжүп, бода, чылгы малдын, ийиниң баш саны өзүп, амыл-агы тывыш амыл-агы сайыраан. Якутия Төрзөн чурт-на хөй өлүктү өргүп турар.

Культура, эртем болгаш уран чүүл шалпың хөгжөөн. ССРЗ-ниң Эртемнер академиязының Якут филиалында, Якут күрүнө университетинде, ССРЗ-ниң Эртемнер академиязының мөң-ге доң черлер шинчилээр институтунда, нөдөз амыл-агы институтунда болгаш өске-даа черлерде чугула эртем-шин-чилел амьдыралын чорууп турар. Шулуру эртем албан чер-леринде эртеминиң 600 хире докторлары болгаш кандидаттары амьдыралып турар.

Якут болгаш Соңгу чүктүң өске-даа улустары революция мурунунда бодуңку үчүң-бикниң безин чоң, профессионалдыг уран чүүлү бооз-чок чоразан. Ам талантың якут чогаалчылар М. Мориновтун, Д. Сивцевтин, С. Зылайның, Семен болгаш Сафрон Даниловтарның, И. Гоголестин чогаалчылар совет литератураны байлаптыр турар. Якутияның чогаалчылар землекинде 50 чогаалчы, драматург, шүлүңчү бар. Якут хөг-жүмүш-ши театрының артистери, чурчунчулар, скульпторлар че-дишининг амьдыралып келген.

Ыска үе иштинде якут чериниң ба хире чаартынып нал-гени дээш, якут чоңуң чалгынынанып келгени дээш амылчы чөпнөр Улуг Октябрыга, улустарың аны-дуңма дузалалчы-зынга өөрүп четтиргенин илергейлеп, партияның XXV съез-диниң шийтирлерин амьдыралга боттандырар дээш шу-дугу амьдыралып турар.

ЧУРУНКАРДА: Мария Семеновна Герасимова — 14 уругунуң иези. Ол «Сунтарский» совхозтук сурагыг малчыны, СЭКП Якут обкомунуң кеңигүнү.

Звени Петр Егорович По-годаев — утукт ивижи, «Том-понский» совхозта бригадир. Бугу-эвилелдиң социалистик чарымынга улуг чедиишин-нери дээш ол орденер болгаш медалдар-биле хөй удаа шаң-наткан. ССРЗ-ниң Күрүнө шаңналын чурттуң ивижиле-ринден бир-ле дугаарында аңаа тывыскан.

Е. ПОРЯДКИНИНҢ тырт-тырган чурунтары.

В. ГРИВА, ЯАССР-ниң алдарыг даг-жымы, СЭКП-ниң XXV съездининиң делегаты.

МУРНУУ ЯКУТИЯНЫҢ БАЙЛААНЧЕ ОРУК

СЭКП-ниң XXV съездининиң шийтирлеринде улус амыл-агыңның чаа, улам бедик чада-га кедүрүнчү улуг кинзоң-гейни салган. Ону амьдыралга боттандыраы ЯАССР-ниң буду-рукчу дүштерин улам мыай комплексти хөгжүдөрүнчү чаа арынны амьдыр. Ирак өвөс ке-лир үдө Якутия Совет Эвиле-линиң улуг одалга-энергетик-тиг баазаларының бирөөсү апарар. Өлчө баштайгы баазы болза, Мунуу Якутияда Нер-вонгити хөмүр-даш резервиниң болгаш болбаазырадылга фаб-рикалынын, Нервонгити ГХЭ-тин, Нервонгити хөрайың туду-шкуну болгаш Тында-Бер-нажит демір-орук шүгүмунуң тудуу доозары болур.

Мунуу Якутияның байлаан-че баштайгы оруктү геологтар ажыткан деп чоругаарал-биле чутаалап болур. Бөгүн чылдар-ның агезинде Нервонгити кок-салыр хөмүр-даштын чыдар чер-рин бистиниң аспидиниңиң геологтары ажытканын ам сак-тып ор мен. Сөөлүрдө Мунуу Якутияга демір рудалары-ның болгаш апатиттин хөй кур-лавыры тывылган.

Бистер, геологтар, Мунуу Якутияның байлактарыңче баштайгы көпчүмүчү бол-зувусса, амы үдө транспорт тудутуларының кызымаккай хуш-ажылы-биле ыңаар демір-орук туттунурун. Тында-Бернажит демір-орукунуң тудуу бистиниң республиканың чор-гааралы апарган болгаш пар-

УЛЕГЕР ЭДЕРИП

1922 чылда Алданга эгезден алдып тымык Якутияга улуг даг-тывыш үлөттүрүңүң сайыраалыңа эгез болган. Аңаа алдып тымыктынмың соңда ол денгизке эске-даа казар байлактарың чыдар черлерин ажыткан болгаш оларның үлөттүрү, тывыккин эгезден.

Бистиниң автономнуг республиканың шалпычлары, баштайгы стажановчулар чо-гууна даг үлөттүрүң Алдан-дап үлөттүрү. Александр Ко-сарев аттыг комсомолчу-аны-яктар шахтазының шахтерлары «Бодуңку сымдык чы-рыт» деп кыйгы-биле анык-тар ортудуңа чарытын эге-лечиниң болган. Якутияның дагжылары ол күш-аңылың аки чакылыларын Джуктук-рун буурут дагларындап, сооктуң полкузу Оймяконда болгаш полк ылында Кулар-дан алдып тывыктып, Верхоя-ның болгаш Депутатскийниң ак-корулчу чыдар черлерин шингээди ап турган, төлөп-тин-биле уламчылаптар. Баштайгы стажановчулар чаагай чачылдарың амы үдө бистиниң республиканың бугу амыл-ишчелери уламчылап турарлар.

Мээ ам 45 чыл иштеп-де уадуруң келгенин ак-корул-чуп тымыкчыларының брига-дазы бо чылып Новосибирс-ке ак-корулчуң комбинаты-ның Социалистик Куш-ажы-лың Маастры, СЭКП-ниң XXV съездининиң делегаты И. Гар-кушага уадурун эшледири-члөр бригадазы-биле чаржир деп дутурушкан. «Шынарлыг беш чымынга — аныктын ма-лазала!» деп кыйгы-биле Бүгү-эвилел чарыкыңа ыңаар каржир эгезден, күрүнө пла-нын хуусаа бетинде күүсөдир болгаш будуруп турар продук-цияны шынарлыг беделерин хулаңгын бис. Боттарымыстан алтап хулаңгынчының че-дишининиң күүсөдир турары-нысты сеткал ханыкының-биле чугаалары күүсөдир-дир. Бистиниң чоругааралы бо чылдын июнь 17-де — Металлург хү-пүңде ону беш чылдык ийи чымының планын хуусаа бе-тинде күүсөдир.

В. ГРИВА, ЯАССР-ниң алдарыг даг-жымы, СЭКП-ниң XXV съездининиң делегаты.

Якутия — соңгу чүктө эң соок болгаш мыңго доң чер-иниң чурту. Кызын агаар-ның температуразы казыр 60 градус чедир туурар. Оймякон району казыр 73 градус соок демделет-тинген. Чай мансаа кыска, ыңчалаа-даа хүнөөр бол-ган ийиг 32—34 градус че-дир турар. Якутияның чери байлак. Ол шаг-шагдан бээр ону чөмөгүн, хөмө-рип келген.

БАЙЛАК ЧЕР

Чымырның боттарында 380 муң баш мыймыт болу мал, 180 муң баш чыгы мал болгаш чүчүс муң баш ийилор бар. Соң-хоттар болгаш херелел кооперациялары келте иштинге апар өстүрүр амьдыл боттандырып, ка-рак-хүрөк далагынын, ак-көк пестерини астурун ту-рар.

Бөдө амыл-агының ийити продукцияны буду-рени чүгө соолу он чылда безин 45 хуу өскөн, тараа-ның ийити чымыда 5 на-тап, картофельдиң — 3,6 на-тап, погаа аймааның — 2,1 катан өскөн. Эрт будурулге-ди 46,5 муң тоннадан 57 муң тонна чедир, сүттү — 176 муң тоннадан 203 муң тонна чедир, чуурамы — 12,9 миллион борбак чет-кен.

Бистиниң республика арт-

чымырның боттарында 380 муң баш мыймыт болу мал, 180 муң баш чыгы мал болгаш чүчүс муң баш ийилор бар. Соң-хоттар болгаш херелел кооперациялары келте иштинге апар өстүрүр амьдыл боттандырып, ка-рак-хүрөк далагынын, ак-көк пестерини астурун ту-рар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында көдө ишчииниң амылдары тымыктынмың кылдыр өскөрүлгө. Ол амы ийити ам чериниң бү-рүн эргелит азы апарган. Ол муң-муң тракторлар болгаш машиналарың ады-леп турар. Көдө амыл-агың — механикастаттынган, 80 совхозта, үлөттүрүң бугу-агыл-агыларында. Яку-тияның көдө амыл-агының өрөм-шинчилел ин-ститудунуң 2 дүрүлдө-бү-дүрүлдө амыл-агында болгаш совхозтар амь-

Совет Якутияның профес-сионал чуртуга уран чүүл амыл-агы совет улустар-ның уран чүлүкүн одуруу-да көскү чери азы берген. Бөдө республикада салы-чаланың он-он чурчучулар, графиктер, скульпторлар болгы уран сийлбикчелер амьдыл турар. Оларның аразында бөдө совет чурчукчу, ССРЗ-ниң Чуртуга амыл-агының көрөспөн-дент-кеңигүнү. Афанаий Осипов болгаш бедик уран-чың шынарлыг скульптор-лары, шынарлыг көрөспөн-денттер дээш РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг күрүнө шынарлыг лауреаттары болган кайсымыктыг ма-стерлер Терентий Амосов, Се-мен Пестерев, Степан Пет-ров олар бар.

Якут чурчучуларың амьдыларын сомурган көрүп турар кижилериниң аны-дуңма көөдө турар та-рыкка эвөс. Соолу беш чылда чурчучулар ре-суб-

леп чымын күрүңгө 10,5 муң рубль түгө «тымык адыны» дужаган. Олүн тымыктынмың шык ыңдыг «дүжүдүн» Якутия кажа-нда ач көрбөс.

Көдө амыл-агының көд адыры — мал ажылы. Ол совхозтарны ийити про-дукциянының 85 хуузу бе-рип турар. Мал ажылыга чедир дөш муң-муң кижилер Совет Эвилелиниң орденер болгаш медалдары-биле шаңнаткан, оларның иш-тинде он үч кижиге Со-циалистик Куш-ажымың Маастрыни атты тымыскан.

Республиканың чөп амылдарының иштин-де дөрт кижиге Социалистик Куш-ажымың Маастрыни деп бедик атка четкен. Оларны аразында тектар-дан-на 29—30 пестер кы-зыл-тасты алган Н. Бара-

мынн база бар. Бистин бригаданың чыл бүдүдө бир тектардан-на 400—500 пестер погаа аймаан ажаан турар.

Чоңуң чурттан турары-ны бидарангай чоруу кез-э-мингөдө ууукаттынган, Амы үеңиң школарың, Күлтурга — билимнаны, библиотекаларың, магаш-нериң, поща сабыраарың болгаш амьдылдериниң туду-гулаан суурлар көстүп нал-гилзөн. Иракты суурлар-ның хөй-хөй чурттакчылары телевидяларың көрүп турар.

Е. НОВГОРОДЦА,

Ленин аттыг совхозтун ногаа өстүрүкчүлери-нин бригадир, ССРЗ-ниң Дээди Советиниң депутатты, Социалистик Куш-ажымың Маастры.

ГРАФИКАНЫҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Совет Якутияның профес-сионал чуртуга уран чүүл амыл-агы совет улустар-ның уран чүлүкүн одуруу-да көскү чери азы берген. Бөдө республикада салы-чаланың он-он чурчучулар, графиктер, скульпторлар болгы уран сийлбикчелер амьдыл турар. Оларның аразында бөдө совет чурчукчу, ССРЗ-ниң Чуртуга амыл-агының көрөспөн-дент-кеңигүнү. Афанаий Осипов болгаш бедик уран-чың шынарлыг скульптор-лары, шынарлыг көрөспөн-денттер дээш РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг күрүнө шынарлыг лауреаттары болган кайсымыктыг ма-стерлер Терентий Амосов, Се-мен Пестерев, Степан Пет-ров олар бар.

Якут чурчучуларың амьдыларын сомурган көрүп турар кижилериниң аны-дуңма көөдө турар та-рыкка эвөс. Соолу беш чылда чурчучулар ре-суб-

Семен ДАНИЛОВ, якут шүлүкчү.

ЧОРГААРАЛЫМ

Алымдан айтпагыштың Ирак-узаак Аар-ниш-даа оруктарың халдып эртин, бандыг чуртка аалчы боон чорбадан дээр! Каазаңка, ортуга-даа кирип чоруум.

Ином-бүрү чурттуң узае айтыраарга, Ада-өгбө төрөдөрүң төрзөн чери — Якутиядан келген, мен деп харымалаар мен. Хуулааңны өөстөр дыңнаап өзү шыаңа,

Хууук арын чымыш кынып, өөрүрүлөр. Якутияны хары угда көрүп каан деп.

Совет Якутияның профес-сионал чуртуга уран чүүл амыл-агы совет улустар-ның уран чүлүкүн одуруу-да көскү чери азы берген. Бөдө республикада салы-чаланың он-он чурчучулар, графиктер, скульпторлар болгы уран сийлбикчелер амьдыл турар. Оларның аразында бөдө совет чурчукчу, ССРЗ-ниң Чуртуга амыл-агының көрөспөн-дент-кеңигүнү. Афанаий Осипов болгаш бедик уран-чың шынарлыг скульптор-лары, шынарлыг көрөспөн-денттер дээш РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг күрүнө шынарлыг лауреаттары болган кайсымыктыг ма-стерлер Терентий Амосов, Се-мен Пестерев, Степан Пет-ров олар бар.

Якут чурчучуларың амьдыларын сомурган көрүп турар кижилериниң аны-дуңма көөдө турар та-рыкка эвөс. Соолу беш чылда чурчучулар ре-суб-

Лам-өөгү ыгал чокка хуламураар. Омак-серкек, элтиг, чылыг холуң сунар. Одамыңа онустурем мени чалаар. Арга-эмин, хөрүк-харын бүдөттүңен Алар-аттыг ачы ышакш ардулаарлар. Алыг-дегем Якутияның чурчучулар.

Ору-деки шымааларың көрүскөн дег, Овадайга кылаалың чыпайн келир. Алмаз казар дагың ышакш уткун алыр. Ынчангыштың кара чаштан өскөн-төрсөн. Ынак черим дегемдериң сактын кээр мен. Чоңум биле чүртүм сеңге кала-даа бол. Чоргааралың, ооргаланың чоруур-дур мен.

В. ПОТАПОВ,

искусствоведение Эр-темнериниң кандидаты.

Совет Якутияның профес-сионал чуртуга уран чүүл амыл-агы совет улустар-ның уран чүлүкүн одуруу-да көскү чери азы берген. Бөдө республикада салы-чаланың он-он чурчучулар, графиктер, скульпторлар болгы уран сийлбикчелер амьдыл турар. Оларның аразында бөдө совет чурчукчу, ССРЗ-ниң Чуртуга амыл-агының көрөспөн-дент-кеңигүнү. Афанаий Осипов болгаш бедик уран-чың шынарлыг скульптор-лары, шынарлыг көрөспөн-денттер дээш РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг күрүнө шынарлыг лауреаттары болган кайсымыктыг ма-стерлер Терентий Амосов, Се-мен Пестерев, Степан Пет-ров олар бар.

Якут чурчучуларың амьдыларын сомурган көрүп турар кижилериниң аны-дуңма көөдө турар та-рыкка эвөс. Соолу беш чылда чурчучулар ре-суб-

Лам-өөгү ыгал чокка хуламураар. Омак-серкек, элтиг, чылыг холуң сунар. Одамыңа онустурем мени чалаар. Арга-эмин, хөрүк-харын бүдөттүңен Алар-аттыг ачы ышакш ардулаарлар. Алыг-дегем Якутияның чурчучулар.

Ору-деки шымааларың көрүскөн дег, Овадайга кылаалың чыпайн келир. Алмаз казар дагың ышакш уткун алыр. Ынчангыштың кара чаштан өскөн-төрсөн. Ынак черим дегемдериң сактын кээр мен. Чоңум биле чүртүм сеңге кала-даа бол. Чоргааралың, ооргаланың чоруур-дур мен.

В. ПОТАПОВ,

искусствоведение Эр-темнериниң кандидаты.

ЯАССР-ниң найсымалы Якутск хоорай чыл келген тудум-на эңилеп, кыт-кайт бажымнар хөйү-биле туту-лууп турар. Бо чуртка Ленин шөлүн, ортууңда — Советтер бажының өргөсөң.

Чоокта чаа, айттыңнан хуусаалап бир чыл эрте, Биче БАМ-ың релестерин Бернажит станцияга чедир

